Vona-Szabó Krisztina

EGY ELFELEDETT ÉLETÚT: GRÓF ZICHY RAFAELNÉ

A női Klebelsberg[1]

Az első világháború elvesztése és a trianoni békediktátum Magyarországra kényszerítése között eltelt években egyik sokk a másik után érte a magyarságot. Az 1918. októberi forradalom, a Károlyi-kormány bel- és külpolitikai ámokfutása, s az ezek egyenes következményeként hazánkra szabadult proletárdiktatúra teljes letargiába taszította az arisztokrácia és az értelmiség egy részét, másokat viszont – nőket és férfiakat egyaránt – aktív közéleti cselekvésre sarkallt. Tormay Cécile a *„patkányforradalom"* eseményeinek naplószerű dokumentálásával[2] robbant a politikai köztudatba, s vált a két világháború közötti magyar nőtársadalom vezérévé. Ám élt a korban még egy asszony, akit nem ünnepel ma a keresztény nemzeti tábor, noha korának egyik legnagyobb egyénisége, a magyar arisztokrácia egyik legaktívabb tagja, a katolikus alapokon álló szociális misszió élharcosa, a keresztény nemzeti kultúra mecénása volt: gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Edina őrgrófnő. A két nagyasszony – Tormay Cécile és Zichy Rafaelné – élete nem csak a közért való munkálkodásban fonódott össze. Mély barátságukat a korabeli bulvár – Zichy Rafael hathatós közreműködésével – intimebbnek akarta láttatni a valóságnál: leszbikus kapcsolattal vádolták őket.

A Pallavicinik latin és a Mailáthok magyar vére szerencsésen egyesült benne

Pallavicini Edina őrgrófnő 1877. április 24-én született Budapesten őrgróf[3] Pallavicini Ede és Mailáth Etelka grófnő első gyermekeként. A Pallavicinik latin és a Mailáthok magyar vére szerencsésen egyesült benne, s élethivatása – a katolikus alapon álló karitatív munka és a nacionalizmus erősítése a kultúra erejével – gyermekkorában eldöntetett. Édesapja „dolgozó arisztokrata" volt, gróf Károlyi Sándorral együtt hívták életre a Hangya Szövetkezeteket. Pallavicini Ede a Magyar Általános Hitelbank

[1] „Akit hírbe hoztak Tormay Cécile-lel. Egy elfeledett életút: gróf Zichy Rafaelné" című írásom a *Bar!kád* folyóirat (Budapest) 4. évf. 51–52. számának (2012. december 20.) 31–33. oldalán jelent meg. A jelen közlés e cikk javított és bővített változata.

[2] Tormay Cécile: *Bujdosó könyv*. I–II. köt. Budapest, 1920–1922, Rózsavölgyi–Pallas. A mű 1926-ig négy kiadást ért meg. 1936 és 1942 között további hármat. 2003-tól 2015-ig öt kiadásban jelent meg, melyek közül az egyik elektronikus.

[3] *„Az őrgrófok feladata volt, hogy a határokat őrizzék, amikor a király elhagyta az országot."* Idézi Eszes Andrea: „Szeretném, ha kiderülne az igazság". Pallavicini Zita őrgrófnő. *Nők Lapja* (Budapest) 2013/4. sz. (január 24.) 29. o.

vezetőjeként kisgazdáknak nyújtott személyi hitelekkel segítette a földhöz jutást, mert azt vallotta, a kisbirtokosság az állam fenntartó ereje. A gróf gyermekei is kaptak részvényt és egy-egy tehenet, hogy magukévá tegyék a „szövetkezeti" eszmét. A grófnő édesanyja, Mailáth Etelka pedig jótékonysági szervezetekben elnökölt. Edina így emlékezett vissza anyja karitatív tevékenységére: *„Évente egyszer-kétszer a Budai Jótékony Nőegylet Attila-utcai ápoldájába is elvitt minket anyám. Csupa öregasszony ült egy hosszú asztal mellett és tollat fosztott. (…) nekünk beszélgetni kellett volna az öregasszonyokkal – az egyiknek az arca lupusos volt; én igyekeztem mindig ügyesen úgy fordulni, hogy ne kelljen látnom, mert nagyon irtóztam tőle, de ezt nem lehetett bevallanom."*[4] A grófnő a család mosdósi birtokán töltötte gyermekkorát, ahol pezsgő társasági élet folyt. Megtanult olaszul, angolul, franciául és németül, anyai nagybátyja, gróf Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök pedig vallásosságának elmélyítésében játszott komoly szerepet. Pallavicini Edina 1901 augusztusában férjhez ment gróf Zichy Rafaelhez, öt gyermeket szült: egy lányt és négy fiút.

Szociális érzékenysége aktív cselekvésben tört felszínre férje sárszentmihályi birtokán. A cselédek paprikás levesen (alul)táplált gyermekeit zabpehellyel, Nestlé tápszerekkel segítette. A háború után a falusi háziipar fellendítése céljából szövőműhelyt rendezett be, melynek tizennégy szövőszéke megélhetést nyújtott a falusi asszonyoknak. Igyekezett a vallási életet is színesebbé tenni: *„A vasárnapi ének a kápolnában az öreg kántortanító vezetése alatt egy birkanyáj jajveszékeléséhez hasonlított. A harmóniumon állandóan egy basszus hangot nyomott meg, és a dallamtól teljesen függetlenül énekeltek a hívek, azzal a szisztémával, hogy ki bírja hosszabban lélegzettel ugyanazt a hangot. (…) Esztétikai olvasmányaim révén az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a zene és énekkarok a népnevelés tényezői közé tartoznak. Ez tehát az első lépés a kultúra felé, melyet terjeszteni szándékoztam. Egy éven belül az iskolások több szólamra betanított kórusa elnyomta az öreg énekművésznőket".*[5]

Zichy Rafaelné tekinthető a magyar katolikus nőpolitika legmarkánsabb képviselőjének, a vallási alapon szervezett nőmozgalom megindítása azonban gróf Pálffy Pálné (született gróf Károlyi Geraldine – a Hangya Szövetkezetet alapító gróf Károlyi Sándor testvére) nevéhez fűződik. Pálffy grófné 1896-ban hívta életre az Országos Katholikus Nővédő Egyesületet (OKNE), mely a vidékről városba özönlő, munkát kereső fiatal lányok kiszolgáltatottságán kívánt segíteni felkarolásukkal. 1902-ben Prohászka Ottokár állt a mozgalom élére – ezzel indult a szervezet igazi sikertörténete. A számos altagozat közül Zichyné 1909-ben a Katholikus Tisztviselőnők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségének élére került: *„Leghalványabb fogalmam sem volt (…), hogy milyen kötelezettségeket foglal magában ez az elnökség, és igyekeztem is Pálffy grófnénak megmagyarázni és bebizonyítani, hogy egyáltalában nem érzek magamban arra való hivatást, hogy egy tőlem teljesen távolfekvő ügykörben hasznosan tudjak működni, amikor természetadta kötelességeim teljesen kielégítették volna tettvágyamat. De az enyémnél sokkal erősebb akarat előtt nem lehetett kitérni. S azzal a jelszóval, hogy majd bele fogok tanulni, megindítottam baklövéseim sorozatát szociális téren."*[6] Pálffy grófné már életében

Szociális érzékenysége aktív cselekvésben tört felszínre

[4] Gróf Zichy Rafaelné: Visszaemlékezések. I. rész. *Asszonyok–Leányok. A katholikus nők folyóirata* (Budapest) 11. évf. 1. sz. (1944. január) 3. o.

[5] Uő: Visszaemlékezések. II. rész. Uo. 11. évf. 2. sz. (1944. február) 22–23. o.

[6] Uő: Visszaemlékezések. III. rész. Uo. 11. évf. 3. sz. (1944. március) 36. o.

utódjának jelölte Zichy Rafaelnét, s halála után, 1915-ben ő lett az OKNE elnöke.

A szervezetre a háború idején komoly szociális feladatok hárultak. Gróf Zichyné, kiváló szervezőkészségének köszönhetően, egész szociális birodalmat hozott létre: *„Három üresen álló falusi házunkat felajánlottuk a Vöröskeresztnek, kórház céljaira. (…) augusztus 15. Értekezletre hívom össze a falu asszonyait, az intelligenciát és a polgárnékat. Szervezünk egy kis Vöröskeresztes fiókot, és elhatározzuk, hogy minden asszony vállalja ingek és nadrágok varrását a katonaság számára. Olyan lelkesedéssel fogadják ezen eszmét, hogy igazán megható. Kb. száz ing és nadrág varrását vállalják, sokan a szövetet is adják. A postamesterné ajánlkozik a kórházban éjjeli felügyeletre – mások felajánlanak tollat a párnákba, gyümölcsöt lekvárnak stb. (…) Néhány nap alatt készen álltak a kórházak, az egyik 25, a másik 40 és a harmadik (…) 12 beteg részére."*[7] A férfiak tömeges behívása miatt az asszonyokra rengeteg feladat hárult, úgy a vidéki gazdálkodás terén, mint a fővárosban. Zichy Rafaelné napközi otthont rendezett be budapesti házukban, hogy a dolgozó nők gyermekei felügyelet alatt legyenek.

Napközi otthont rendezett be budapesti házukban

A háború kitörésekor *„még senki sem számított négyéves háborúra és az emberek azt jósolták, hogy 3–4 hónapnál tovább nem tarthat, mert epidémiák és pénzhiány fogja a végét előidézni"* – írta a grófné.[8] De tovább tartott. Négy hosszú évig, hogy azután másfél év iszonyat köszöntsön az országra. 1918 őszén a „másik oldalon" álló Károlyi Mihályné segítséget kért Zichynétől: *„Amikor a forradalom kitört és a Károlyi-kormány átvette a hatalmat, (…) emlékszem Károlyi Mihályné telefonon felhívott, legyek segítségére a szociális gondozás terén, szét akarná osztani a királyi várban és miniszterelnökségen lévő fehérneműt, abroszokat, asztalkendőket stb. (…) Ez részben meg is történt, közreműködésem nélkül ugyan, mert ebbe a munkába már nem mentem bele. – Csak egy szociális ténykedésen vettem részt a forradalom alatt: hazatérő katonákat fogadni és megvendégelni a pályaudvarokon. (…) Amikor odaértem, még nem futott be a vonat, de ott sürgött-forgott már néhány elvtársnő, kik a bizalmatlanság félre nem érthető jeleivel fogadtak engem, midőn munkára jelentkeztem."*[9]

A forradalom okozta felfordulás cselekvésre ösztönözte az arisztokrácia és a polgárság felelősen gondolkodó részét. Zichy Rafaelné és Tormay Cécile is aktív politikai szerepet vállalva kerestek utat az elszigetelt ellenforradalmi csoportok között. A különböző szervezetek összefogásáról Tormay így ír *Bujdosó könyv*ben: *„Sohase lehet jóvátenni semmit – mondta Zichy Rafaelné elgondolkozva. – A rossz megmarad, csak mellette lehet valami jót tenni ami halad és elhagyja a rosszat maga mögött. – De hát van-e, aki meg tudja tenni? Szervezetlenek vagyunk, és az emberek olyan csüggedtek és fáradtak. (…) Ha fel lehetne ébreszteni őket és megfognák egymás kezét, ők vissza tudnák vinni az elveszett hitet. – Már tárgyalok a katolikus női alakulatokkal – mondta Zichy Rafaelné –, szervezem az egységüket."*[10] Ez az egységfront lett az 1918. december 18-án megalakuló Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetsége (MKNOSZ), amely később tevékeny részt vállalt a Tormay Cécile által életre hívott Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében is. A MKNOSZ politikai propagan-

[7] Uő: Visszaemlékezések. VI. rész. Uo. 11. évf. 6. sz. (1944. június) 88. o.

[8] Uo. 89. o.

[9] Gróf Zichy Rafaelné: Visszaemlékezések. IX. rész. Uo. 11. évf. 9. sz. (1944. szeptember) 134. o.

[10] Tormay Cécile: *Bujdosó könyv. Képmelléklettel*. Szeged, 2009, Lazi Könyvkiadó, 96. o. A grófnéről lásd még uo. 144, 163, 176–177, 181, 191. és 223. o.

Pallavicini Edina grófnő (balról az ötödik) a Mária–Erzsébet-egylet javára rendezett ünnepségen (1895); balról jobbra haladva: Hlavacsek Mária, Ferschin Fruzsina, Szvirák Margit, Szvirák Gizella, Pallavicini Edina grófnő, Zichy Livia grófnő, Pallavicini Stefánia grófnő, Országh Margit, Érchegyi Sarolta, Richter Margit, Országh Sándorné, őrgróf Pallavicini Edéné, gróf Zichy Nándorné

dát fejtett ki a baloldal választási győzelmének megakadályozása érdekében.

Zichy grófné a tanácsköztársaság idején ugyanúgy üldözötté vált, mint az ellenforradalom többi prominense. 1919 nyarán gyermekeivel elhagyta az országot, s 1920 tavaszáig Németországban tartózkodott. Hazatérve újult erővel vetette magát a kommunizmus elleni harcba. *„Elmúltak azok az idők, amikor a megalkuvás szelleme megbocsájthatónak látszott. Mindenki, aki átélte az 1918/19-i évet, világosan látja, hova jutunk, ha nincs erős meggyőződésünk, vagy nincs elég bátorságunk, hogy aszerint éljünk”*[11] – fejtette ki a grófnő a *Katholikus Nők Lapja* című havilap első számában 1926 januárjában, melynek felelős szerkesztője lett. *„(…) a katholikusok egységes munkája az egész világon az egyetlen ellensúlyozása a szocializmus egységes támadásának. Egy nagy veszély fenyegeti a művelt társadalmat: a Vörös rém. (…) A katholikus egyház internacionalizmusa a nacionalizmusban gyökerezik… (…) Róma és Moszkva. Ez a két nagyhatalom küzd jelenleg a világuralomért. (…) Válasszunk: melyik győzelmét akarjuk: Rómáét vagy Moszkváét?”* – tette fel a kérdést ugyanazon lapban egy hónappal később.[12]

Zichy Rafaelné tekinthető a magyar katolikus nőpolitika legmarkánsabb képviselőjének

[11] Gróf Zichy Ráfaelné: Beköszöntő. *A Katholikus Nők Lapja. A Magyar Katholikus Nőegyesületek Országos Szövetsége Értesítője* (Budapest) 1. évf. 1. sz. (1926. január) 1. o.

[12] Uő: Beszámoló a Katholikus Női-Ligák Nemzetközi Szövetségének római kongresszusáról. Uo. I. évf. 2–3. sz. (1926. február–március) 27. o.

Thomas Mann és Julius Evola báró is az ő meghívására látogatott hazánkba

A politikai vonatkozásokon túl Zichy Rafaelné úgy vélte, hazánk történelmi küldetése, hogy fal és kapu legyen Kelet és Nyugat között. Erre nagyon aktívan törekedett a kulturális életben. 1922-ben gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszterrel és Pauler Ákos filozófussal megalapította a Magyar Irodalmi Társaságot (MIT),[13] mely 1923-tól kiadta a Tormay Cécile nevével fémjelzett *Napkelet* című folyóiratot. A MIT falat kívánt emelni a lélekromboló, erkölcstelen irodalommal szemben. A *Napkelet* célja pedig a keresztény irodalom megújításával a polgári-liberális *Nyugat* folyóirat ellensúlyozása volt.[14] A „Napkelet Könyvtára" címmel zsebkönyvsorozatot is indítottak a szerkesztők,[15] mely széria részeként jelentek meg Zichyné fordításai, többek között *Michelangelo élete* és *Mussolini válogatott beszédei*.[16] A grófnő által szervezett összejöveteleken megfordult a magyar értelmiség színe-java, sőt Thomas Mann[17] és a huszadik század egyik legnagyobb tradicionális gondolkodója, Julius Evola báró is az ő meghívására látogatott hazánkba.[18]

[13] Úgy vélem, hogy az írásom alcíme nem túlzás. A grófné hatása hatalmas volt Klebelsbergre és Paulerre. Lásd Zichy Rafaelné levelei Klebelsberg Kúnóhoz. 1921 (7 db levél + 1 db melléklet). Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Valamint Pauler szavait: *„beálltam az ország szellemi építőinek sorába… Zichy Rafaelné meg tudta értetni velem minden különösebb magyarázat nélkül, hogy nem elégséges elszigetelt hatásokkal dolgozni akkor, amikor az ország sorsa lehanyatlik."* Idézi Somos Róbert: *Pauler Ákos élete és filozófiája*. H. n., 1999, Paulus Hungarus – Kairosz, 145. o.

[14] Erről bővebben lásd Tóth-Barbalics Veronika: A Napkelet megalapítása. *Magyar Könyvszemle* (Budapest) 120. évf. (2004) 3. sz. A tanulmány online változatát használtam: http://epa.oszk.hu/00000/00021/00042/mksz2004_3_03.htm#_ednref101. (Utoljára megtekintve: 2016. április 11.)

[15] E könyvsorozatban jelent meg például *Az ember tragédiája* első kritikai kiadása, Assisi Szent Ferenc himnuszai és több, a magyar történelemre vonatkozó forrásértékű mű.

[16] Politikai tevékenységéből, kommunistaellenességéből és az utóbbi tényből – amely fordítása Mussolini 1922 és 1925 közötti néhány beszédét tartalmazza – nem szabad azt a következtetést levonni, hogy gróf Zichyné „szélsőjobboldali" lett volna. Egyik utolsó fennmaradt leveléből tudjuk, hogy a korabeli „szélsőjobbal" szemben kritikus volt. Lásd Gróf Zichy Rafaelné levele Boros Vilmának. Madrid, 1962. márc. 8. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára, MS 5055/287.

[17] Zichy Rafaelné meghívása Babits Mihályhoz. Budapest, 1922. január 9. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond III/1400.

[18] Ez utóbbi tény elsődleges forrása magyar nyelven is elérhető: Julius Evola: Önvédelem. Bírósági védőbeszéd, Római esküdtszék, 1951 októbere. *Pannon Front* (Budapest) 6. évf. 1. sz. (2000. február 1.) 17. o. Miszerint: *„olyan külföldi társaságokban"* tartottam *„előadásokat, amelyekbe kizárólag az európai tradicionális és gondolati irányzatoknak volt bejárása, mint például (…) Zichy grófnő budapesti »Kultúregylete«"*. Evola többször járt Magyarországon. Az erre vonatkozó kiterjedt nemzetközi kutatás egyes fázisait mutatják a következő magyar nyelvre is lefordított források. Kindulópont: Claudio Mutti: Evola és Magyaroszág. Uo. 7. évf. 2. sz. (2001. április 1.) 10–13. o. Az első magyar hozzájárulás (javított változatban): Rády Sándor Zsolt – Horváth Róbert: Evola Magyarországon. Báró Julius Evola és a magyar arisztokrácia. *Sacrum Imperium* (Budapest) 1–6. sz. (2002) 59–64. o. Ezt követő olasz kutatási eredmények: Claudio Mutti: Julius Evola a magyar fronton. *Északi Korona* (Budapest) 27–28. sz. (2007. július) 28–33. o. Amely szerint: *„létezik egy Massimo Scaligerónak Budapestről 1936. április 9-én küldött üdvözlőlap."* Ez utóbbi cikk további eredményeinek magyar nyelvű dokumentációja: Julius Evola második magyarországi látogatása két minisztériumi jelentés tükrében. Uo. 9. sz. (2004. május) 48–50. o. Itt feltártak egy korabeli újsághírt is: *„Giulio Evola báró, olasz történetfilozófus április 24-én délután 6 órakor a Természettudományi Múzeum Baross-utca 13. szám alatti előadótermében »Gralmiszterium és a ghibellin császári eszme« címmel németnyelvű előadást tart." Pesti Ujság. Politikai napilap* (Budapest) 4. évf. 76. sz. (1942. április 22.) A kutatások még nem zárultak le, hiszen az első – talán Tormay Cécile-lel is kapcsolatos – előadás pontos időpontja és helyszíne például ismeretlen. [És azért sem, mert Evola háborús sérülését 1947-ben Budapesten gyógykezelték Pető András intézetében. *(A szerk.)*]

Miközben Zichy Rafaelné sikeresen a haza szolgálatába állította erejét, idejét, pénzét, szellemét, magánélete zátonyra futott. Hiába neveltek fel öt gyermeket, férje, Zichy Rafael már az 1920-as évek elején elhidegült tőle, s válni akart. A grófné vallásossága és neveltetése miatt sem volt hajlandó erre. Ha egyik fél nem adta beleegyezését, a másiknak nagyon nyomós érvet kellett felmutatnia a bontóper során. Zichy Rafael pedig – aki a korabeli pletykák szerint házasságot ígért aktuális szeretőjének, egy párductestű szépasszonynak – igen aljas indokot tárt a bíróság elé: leszbikus kapcsolattal vádolta meg feleségét és Tormay Cécile-t. A gróf mindenáron szabadulni akart tőle, így a cselédséget is megvette *„gyanújának bizonyítása"* érdekében. A „spionok" nem válogattak az eszközökben: a komornyik kémlelőlyukat fúrt a grófné szobájának plafonjába, melyben mikrofonokat helyeztek el. A portás naplót vezetett Tormay Cécile látogatásairól, a komorna pedig a fürdőszobában és a konyhában is látni vélte intim szituációkban a barátnőket. 1925-ben Zichyné és Tormay Cécile rágalmazási pert indítottak a volt férj és az alkalmazottak ellen, melyben Zichy Rafaelt hamis tanúzásra való felbujtás miatt másfél év börtönre ítélték. A megvádolt asszonyokat tehát ártatlannak találta a bíróság, ám a korabeli bulvársajtó a Kormányzó közbenjárását sejtette a bírói ítélet mögött. A *8 órai újság* 1925. november 28-i számában így summázta a döntést: *„A grófné és Tormay Cécile barátsága így ma tisztán áll a nyilvánosság előtt, sajnos azonban csak »hivatalosan«. Ha valakiről egyszer azt beszélik, vagy írják, hogy sikkasztott, bármennyire is kiderült később ártatlansága, mindig azt fogja mondani a pesti közvélemény: mintha erről már olvastam volna valamit. Ebben az esetben is így van. Bármily szavahihetetlen és aljas dolog az efajta cselédpletyka, még a legsúlyosabb bírói ítélet sem tudja megölni a kígyó mérgét".*[19] S hogy a média közgondolkodást befolyásoló szerepe mennyire erős: Tormay Cécile-t a magyar leszbikusok honlapja ma már a nőszerelem egyik előfutáraként tünteti fel…

Az írónő egészségét megrendítették a magánélete ellen irányuló támadások, Zichy Rafaelné azonban töretlen hittel építette tovább a magyarság keresztény-szociális védőbástyáját, ameddig lehetett. A második világháború után, 1945-ben gyermekeihez emigrált Spanyolországba. Madridban halt meg 1964. február 15-én. Fordulatos és tartalmas életének részletei még feltárásra várnak.[20]

Töretlen hittel építette a magyarság keresztény-szociális védőbástyáját

„A politikai vonatkozásokon túl (…) úgy vélte, hazánk történelmi küldetése, hogy fal és kapu legyen Kelet és Nyugat között."

[19] Név nélkül: Gróf Zichy Rafaelék házasságának históriája. *8 órai újság. Politikai napilap* (Budapest) 11. évf. 270. sz. (1925. november 28.) 5. o.

[20] További – általam nem áttekintett – levéltári források: Az Országos Katholikus Nőszövetség alapszabály módosító tervezete. 1924. Országos Levéltár, P1650 1/1. Valamint Zichyné önéletrajza. 1929. Országos Levéltár, P1650 1/3. Természetesen az itt feldogozott források is további interpretációkat kívánhatnak.